

* * *

УДК 93:94(477)

Доморослий В. І.
Уманський університет садівництва
(Україна, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

ЧИ БУВ НЕСПОДІВАНИМ НАПАД НІМЕЧЧИНИ НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У СКЛАДІ СРСР 1941 РОКУ?

Розглянуто події Другої світової війни, початок бойових дій на території України. Автор, на базі широкого аналізу літератури, мав на меті поставити під сумнів гіпотезу, що напад Німеччини на СРСР 22 червня 1941 р. був несподіваним та віроломним. Шляхом опрацювання різноманітної літератури, застосуванням історичного, логічного, та порівняльно-історичного методів, автор прийшов до висновку, що війна між двома вищезазначеними країнами, не була несподіваною, вона ретельно готувалася супротивниками, один з них, Німеччина, завдала превентивного удару з метою запобігання нападу на територію своєї країни. Саме визнання цього факту, на думку автора, сприятиме об'єктивнішому вивченню подій пов'язаних з Другою світовою війною, та дасть можливість, нарешті, зняти з неї таєро "невідомої".

Ключові слова: напад, війна, СРСР, Німеччина, Україна, посол, дипломат.

Друга світова війна – порубіжна й найжорстокіша подія в історії сучасного світу. В неї було втягнуто 67 держав, 80% населення земної кулі і тривала довгих 6 років. Вогняний смерч пронісся над величезними територіями Європи, Азії й Африки, охопив простори всіх океанів. У цій війні загинуло близько 60 млн. осіб, не говорячи вже про поранених і тих, хто безвісти пропав. Лихо й страждання, які пережили люди, незмірні. Не оминули воєнні лихоліття і нашої землі, яка знаходиться в числі найбільш від неї потерпілих.

Уже 75 років відділяють нас від її початку. За ці роки світова історіографія Другої світової війни, та подій пов'язаних з нею на території України, нагромадила багато тисяч книг, статей, документальних публікацій, мемуарів.

Дослідження початку військових подій у історії України було і залишається одним з магістральних напрямків вітчизняної історичної науки. Характерними особливостями нинішнього етапу розвитку української історичної науки є пошук науковцями нових теоретичних засад у вивчення і викладанні історії і, зокрема партійно-класового підходу, висвітлення подій Другої світової війни в українознавчих вимірах [1].

Одним з пріоритетних та перспективних напрямків сучасних досліджень, є розкриття ролі і значення "українського питання" в роки Другої світової війни, його місця в зовнішньо-політичних доктринах, стратегіях і політиці провідних зарубіжних країн у цей трагічний період новітньої української історії. В сучасній українській історіографії цій проблемі приділяється значна увага. Працями: О. Д. Бойка, М. М. Вегеша, І. М. Кулинич, В. І. Сергійчука сформувалася історіографічна традиція дослідження цієї важливої наукової та політичної проблеми, введено до наукового обігу значну кількість маловідомих і невідомих документів з вітчизняних і зарубіжних архівів [2; 3].

Увага науковців до цієї проблеми є цілком закономірною і обумовлена фактом остаточного становлення української держави, процесами геополітичного самовизначення і вироблення концептуальних засад зовнішньо-політичної стратегії та європейських пріоритетів міжнародної діяльності України [3]. Активізація пошукових зусиль у цьому

тематичному сегменті пов'язана з його недостатнім опрацюванням саме як національної, та міжнародно-правової проблеми [4], а також нагальною необхідністю створення оновленої історії Другої світової війни, яка б відповідала нормам, запитам і вимогам сучасного демократичного суспільства, орієнтованого на загальнолюдські цінності.

Одним із аспектів проблеми є "несподіваний напад" напад на СРСР та українські землі гітлерівської Німеччини. Проблема ця детально висвітлювалася у радянській історичній літературі. Провідні радянські воєначальники:

Г. Жуков, А. Єременко,

К. Рокоссовський [5], та інші на сторінках своїх творів намагалися подати напад гітлерівський військ як неочікуваний, "віроломний акт". Ситуація виглядала, як у пісні комуністичної доби, відомої радянської співачки Клавдії Шульженко "Синий платочек": "22 юнія, ровно в четыре часа: Киев бомбили, нам объявили, что началась война". Проте, як стверджують новітні дослідження, та реальні події, ситуація виглядала дещо інакше.

Полковник А. М. Малафеев пише: "Долгое время принято было считать, что неудачи 1941 года – результат внезапного нападения скрытно созданных наступательных группировок. Однако слово "внезапность" здесь можно употребить лишь с некоторой натяжкой. Вторжение гитлеровцев было внезапным для тех, кто стоял на самой границе. Но войска находились и за 10, и за 50, и за 300 км. И на них фактор внезапности вряд ли можно распространять". І далі: "Сегодня достоверно известно, что руководству страны были заранее известны день и час начала войны, силы противника и направления, на которых начнутся боевые действия. О какой же внезапности здесь может идти речь?" [6, с. 12].

Про ймовірність війни говорилося і на самих верхніх ешелонах влади СРСР. 21 червня 1941 у доповідній записці на ім'я Й. Сталіна Л. Берія наполягав на "відкликанні і покаранні нашого посла в Берліні Деканозова, який як і раніше бомбардує мене "справами" про нібито підготовку Гітлером нападу на СРСР. Він повідомив, що напад почнеться завтра. Виявляється Деканозов наполягав на цьому не випадково, ще незадовго до цього, приїхавши до Москви з Берліна на кілька днів, він був запрошений німецьким послом Ф. Шуленбергом на обід, під час якого він, звертаючись до радянського дипломата сказав: "Пане посол, може, цього ще не було в історії дипломатії, оскільки я збираюся повідомити державну таємницю номер один: передайте панові ... Сталіну, що Гітлер прийняв рішення 22 червня почати війну проти СРСР" [7]. Постає питання, чому Шуленбург вирішив піти на змову з ворогом і розкрити найбільшу на той час державну таємницю? Симпатії до країни Рад? Ні! Його важко запідозрити у подібному. Цим кроком старий дипломат намагався підштовхнути Сталіна саме до поліпшення обороноздатності держави, що могло б спонукати Гітлера до корегування своїх планів, адже війна на два фронти – Східному і Західному – може бути згубною для Третього Рейху, вважав Шуленбург. Так воно і сталося.

Спростовує версію "несподіваного" нападу і Служба Безпеки України, яка у 2011 р. через свою прес-службу

оприлюднила доповідну записку представників Західного прикордонного округу Першому секретарю КП(б)У М. Хрущову про концентрацію німецьких військ на кордоні 1941 р. [8]. Слід зазначити, що повідомлення про присутність ворожих військ на кордонах у травні 1941 свідчить про те, що радянські керівники прекрасно знали про початок війни, оскільки їх сповіщали про концентрацію військ противника, на кордонах СРСР.

Зрештою, як точно підмітив полковник А. Д. Борщов: “Прогнозируя возможный характер боевых действий, советская военная наука принимала во внимание наметившуюся в 30–е годы так называемую тенденцию к “вползанию в войну”. При этом подчеркивалось, что возможные империалистические войны уже не будут официально объявляться, как это было в августе 1914 года. “В войну, – писал советский военный теоретик и историк В. А. Меликов, – будут “вползать” с основной мыслью: внезапным ударом сорвать мобилизацию противника, нарушить его планы сосредоточения и развертывания” [9, с. 11].

Отже, на офіційне оголошення війни з боку Німеччини керівники СРСР і не сподівалися. Але німці насправді виявилися поряднішими за радянську (російську) воєнну науку, а особливо – пропаганду. Офіційне оголошення війни Німеччиною СРСР відбулося. Незважаючи на те, що частина дослідників і далі волочать тезу про “віроломний напад”. Ось що говорять документи. Згідно з телеграмою міністра закордонних справ Німеччини Рібентропа німецькому послу у Москві Шуленбургу від 21 червня 1941 року, останній був зобов’язаний негайно зустрітися з Молотовим і зробити йому наступну заяву: “...Правительство Германии заявляет, что Советское правительство, вопреки взятым на себя обязательствам, 1) не только продолжало, но даже усилило свои подрывные действия в отношении Германии и Европы; 2) проводит все более антигерманскую внешнюю политику; 3) сосредоточило все свои силы в состоянии готовности на германской границе. Тем самым Советское правительство нарушило свои договоры с Германией и собирается напасть с тыла на Германию, ведущую борьбу за существование. Поэтому фюрер приказал германским вооруженным силам отразить эту угрозу всеми средствами, имеющимися в их распоряжении”. Вдосвіта Шуленбургу вдалося добитися зустрічі з Молотовим і виконати доручення Рібентропа. Також о 4-й годині ранку 22 червня Рібентроп передав радянському послу в Берліні офіційний документ про проголошення війни [10]. Таким чином, теза про “несподіваний і віроломний напад” фашистської (обов’язково – фашистської (!)) Німеччини на СРСР не витримує жодної критики. Це один з пропагандистських міфів, який спотворює реальний стан речей. Якщо ж ми хочемо об’єктивної історії, то маємо називати речі своїми іменами, поступати по принципу Тацита, сформульованому в “Анналах” до подій ставитися “без гніву та пристрасті”.

Список використаних джерел

1. Стецкевич В. В. Історія України в роки війни 1941–1945 рр.: теоретичний контекст осмислення (деякі аспекти проблеми) // Сторінки воєнної історії України. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 25–31.
2. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К., 1999. –

С. 380–394; Кулинич І. М. Україна в міжнародній політиці у 30–40 рр. XX ст. // Сторінки воєнної історії України. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 127–132; Сергійчук В. І. Правда про “золотий вересень” 1939. – К., 1999. – 198 с.

3. Вегеш М. М. Країни Центрально–Східної Європи та українське питання (1918–1939) / М. М. Вегеш. – Київ–Ужгород, 1998. – 257 с.

4. Гайдуков Л. Ф. Українське питання у міжнародних відносинах заключного етапу Другої світової війни // Вісник Київського університету. Серія: міжнародні відносини. – 1996. – Вип. 5. – С. 100–111.

5. Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. В 2 т. / Г. К. Жуков. – М.: Олма–Пресс, 2002; Рокоссовский К. К. Солдатский долг. – 5 изд. – М.: Воениздат, 1988. – 367 с.; Еременко А. И. Дневники. Записки. Воспоминания. 1939–1946. – М., 2013. – 314 с.

6. Малафеев А. М. Уроки начального периода Великой Отечественной войны // Военная мысль. – 1991. – № 9. – С. 8–17.

7. Sbu. Gov. Ua. /sbu/control/uk/publish/article?art_id=127905&cat_id=39574.

8. Передень і початок війни. Документи і матеріали. – Л., 1991.

9. Борщов А. Д. Отражение фашистской агрессии: уроки и выводы // Военная мысль. – 1991. – № 7. – С. 8–15.

10. Задорожний М. Міфи про німецько–російської війни // <http://cun.org.ua/ukr/content/view/1719/31/>.

References

1. Stetskevych V.V. Istorija Ukrainu v roku 1941–1945 rr.: teoretichniy kontekst osmusleniya (deyaki aspektu problemu) // Storinku voennoy istorii Ukrainu. – K., 2002. – Vup. 6. – S. 25–31.

2. Boiko O.D. Istorija Ukrainu / O.D. Boiko. – K., 1999. – S. 380–394; Kylvunuch I.M. Ukraina v mijnarodni politutsi y 30–40 rr. XX st. // Storinku voennoy istorii Ukrainu. – K., 2000. – Vup. 4. – S. 127–132; Sergiitchuk V.I. Pravda pro “Zolotui veresen” 1939. – K., 1999. – 198 s.

3. Vegesh M.M. Krainu Tsentralno–Sxidnoi Evropu ta ukrainske putanna (1918–1939) / M.M. Vegesh. – Kuiv–Yjgorod, 1998. – 257 s.

4. Gaidykov L.F. Ukrainske putanna y mijnarodnuh vidnosunah zakluchnogo etapy Drygoi svitovoi viinu // Visnuk Kuivskogo Yniversutry. Seria: Mijnarodni vidnosunu – 1996. – Vup. 5. – S. 100–111.

5. Gukov G.K. Vospominania i razmushlenia. V 2–t. / G.K. Gukov. – M.: Olma–Press, 2002; Rokossovsiy K.K. Soldatskiy dolg. – 5 izd. – M.: Voениzdat, 1988. – 367 s.; Eremenko A.I. Dnevnik. Zapiski. Vospominania. 1939–1946. – M., 2013. – 314 s.

6. Malafeev A.M. Yroki nachalnogo perioda Velikoi Otechestvennoy voinu / Voennya musl. – 1991. – № 9. – S. 8–17.

7. Sbu. Gov. Ua. /sbu/control/uk/publish/article?art_id=127905 &cat_id=39574

8. Peredden i pochatok visnu. Dokyumentu i materialu. – L., 1991.

9. Borchov A.D. Otrajenie fashistskoi agressii: yroki i vuvodu // Voennya musl. – 1991. – № 7. – S. 8–15.

10. Zadorojnui M. Mifu pro nimetsko–rosiyski viynu // <http://cun.org.ua/ukr/content/view/1719/31/>.

Domorosly V. I., University of Horticulture Uman (Ukraine, Uman), igorkryvosheia@gmail.com

Was it a surprise German attack on the Ukrainian lands in the USSR in 1941?

The topic of the article is about events of the Second World War and the start of hostilities on the territory of Ukraine. Using varied source base, author aimed to doubt the hypothesis that Germany's attack at the USSR on June 22, 1941 was unexpected and treacherous. By working with varied sources and using historical, logical, and contrasting–historical methods, author reached the conclusion that the war between the two above–mentioned countries was not unexpected. It was prepared diligently by rivals, one of which (Germany), made a preventive strike in order to save its own territory from the attack. According to the author, acceptance of this fact itself would promote objective study of events concerning the Second World War and would finally give a chance to remove the brand “unknown” from it.

Keywords: assault, war, USSR, Germany, Ukraine, diplomat, ambassador.

Доморослий В. И., Уманский университет садоводства (Украина, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

Было ли неожиданным нападение Германии на украинские земли в составе СССР 1941 года?

Рассмотрены события Второй мировой войны, начало боевых действий на территории Украины. Автор, на базе широкого анализа литературы, поставил под сомнение гипотезу, относительно того, что нападение Германии на СССР

22 июня 1941 г. было неожиданным и вероломным. Путем обобщения и изучения разносторонней литературы, привлекая исторический, логический, сравнительно-исторический методы, автор сделал вывод, что война между двумя, выше названными странами, не была неожиданной, она тщательно готовилась противоборствующими сторонами, одна из них, Германия, нанесла превентивный удар с целью недопущения нападения на территорию своей страны. Именно признание этого факта, по мнению автора, даст возможность объективно изучать события связанные со Второй мировой войной, и даст возможность снять с нее таверу "неизвестной".

Ключевые слова: нападение, война, СССР, Германия, Украина, посол, дипломат.

* * *

УДК 93/94

Петрович О. Ю.
аспірантка кафедри всевітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет
(Україна, Рівне), salo_moe@ukr.net

Жінки в лавах підпільних структур: ПРОЦЕС ВХОДЖЕННЯ, НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ, СТАВЛЕННЯ ЧОЛОВІЧОЇ БІЛЬШОСТІ

Розкриваються питання участі жінок у діяльності Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії під час їхньої боротьби проти радянсько-білоруської армії. Аналіз джерел і літератури періоду діяльності ОУН УПА на території України дозволяє зробити висновки, що жінки активно залучалися до підпільних організацій. Їхня діяльність існувала в трьох основних напрямках: розвідувальна, медична та пропагандистська. Крім того, до жіночих обов'язків зараховували також традиційне куховарство, прання, шиття. Вимоги до жінок були мінімальними: вони могли брати участь уже від 10 років, для допомоги не потрібно було навіть ставати членом будь-якої підпільної організації. Автор проаналізував процес входження та прояви діяльності жінок у лавах повстанців, схарактеризував ставлення чоловічої більшості до жінки-підпільниці. Були зроблені висновки, що жінка була важливою складовою та невід'ємною частиною підпільного руху.

Ключові слова: ОУН, УПА, фемінізм, емансипація, націоналізм, антирадянський опір, розвідувальна діяльність, медицина, пропаганда.

На сучасному етапі української історії питання пов'язані з ОУН УПА становлять проблему багатовекторну, що набуває все більшої актуальності. Важливою складовою комплексного дослідження є участь у лавах ОУН УПА жіночої частини соціуму. Про те, що спектр питань, пов'язаних з діяльністю жінок в ОУН, надзвичайно широкий, вбачаємо за необхідне передусім розглянути мотиви вступу жінки до лав українського підпілля з огляду на те, що саме ця інформація є засадничою для трактування та аналізу всіх подальших дій жінки в лавах націоналістичних військ.

Феномен участі жінки у діяльності націоналістичних організацій породжений діалектичною єдністю потреби національного визнання та потреби відстоювання свого статусу як рівноправного члена соціуму. Під впливом фемінізації тогочасного суспільства українська жінка вбачала можливість за рахунок участі у націоналістичній боротьбі, позначеній, однак, статевою дискримінацією, що увиразнює гендерну проблему українського підпілля, тобто шляхом досягнення національного визнання, здобути рівність у всіх інших суспільних сферах. Утім, потрібно підкреслити, що вияви українського фемінізму мали здебільшого націоналістичний характер без домінування емансипації. В руслі дослідження феміністичних рухів потрактовували вступ українок до лав ОУН як явище, яке безпосередньо пов'язане з бажанням вступу до лав націоналістів.

Загалом, вступ жінки до лав націоналістів був детермінований сформованістю патріотичних, націоналістичних ідеалів, увиразнених паралельно феміністичними настроями, що наростали у жіночій складовій суспільства в ті часи. Участь у діяльності ОУН була можливістю для жінки виявити себе як члена політичних процесів та воєнних дій, що зумовлювало створення уявлення значущості та ваги в суспільстві, які стали вимогою часу для жіночої складової соціуму.

Так, в руслі вищеописаних історичних обставин саме націоналістичними організаціями було замінено умови діяльності жінок.

І. Зельська вказує, що на формування таких позицій мав вплив широкий спектр факторів, зокрема тогочасна суспільно-політична ситуація, утиски з боку польської влади, приниження національної гідності українців та їх постійне переслідування [6, с. 19].

Становище, що відзначалося наявністю утисків за будь-які вияви у якому постійно присутні утиски за будь-які прояви національної належності, їх увиразнення подекуди досить агресивними діями, детермінувало виникнення ідеологічної течії, яка набула у процесі свого динамічного розвитку досить значної популярності серед молоді України. Жіночий сегмент суспільства не становив винятку. Стимулювало вступ жінок до націоналістичного підпілля також те, що керівництво ОУН позитивно сприйняло вступ до своїх лав усіх бажаючих без акцентування на статі, зокрема всіляко залучало до підпілля жінок та молодих дівчат.

Ще на початкових стадіях функціонування підпілля було започатковано секційне навчання, ініційована активністю учасників націоналістичного руху. Однією з таких організацій, заснованою з метою професійного військового навчання її членів, була організація молодіжного підрозділу "Юнацтво" у якому діяли й дівочі секції. Від членів "Юнацтва", у складі якого вимагали дотримання трьох кодексів чеснот українського націоналіста: "Декалогу" (заповідей українського націоналіста), 12 прикмет характеру й 44 правил життя. Для діяльності у лавах організації підбирали національно свідомих дівчат, що мали сильну волю та організаторські здібності, здебільшого у віковому діапазоні від 17 до 25 років. Їх об'єднували в п'ятірки, один клас охоплював одне, зрідка два такі об'єднання. Дисципліновані юнки зверталися одна до одної лише за псевдами [14, с. 23]. Гуртки у складі 4–5 осіб, мали власні вузькі, чітко визначені, функції: ідеологічний вишкіл, правила конспірації і розвідки, пропаганда, фінансово-господарські питання, медицина тощо [7, с. 19].

На зборах таких п'ятірок дівчата детально вивчали історію України, читали нелегальну літературу, дискутували на політичні теми, вчилися правильно конспіруватися та передавати секретну інформацію, а також опановували військову справу. Прикладом діяльності такої п'ятірки є організована у 1931–1932 рр. розвідувальна група у складі Віри Свенціцької, Катерини Зарицької, Дарії Натківської та Ганни Недведзької, яку очолювала Марія Кос. Функції керівництва поклали на дівчат, що вже досягли 19 років. Дівчата отримували завдання переважно розвідувального характеру, часто передавали секретну інформацію, налагоджували контакти з потрібними